

IGOR SRIBNIAK

Uniwersytet im. Borysa Grynczenki w Kijowie

ORCID 0000-0001-9750-4958

MARINA PALIENKO

Kijowski Uniwersytet Narodowy im. Tarasa Szewczenki

ORCID 0000-0002-9098-1142

SPORT W OBOZOWEJ CODZIENNOŚCI INTERNOWANYCH ŻOŁNIERZY ARMII UKRAIŃSKIEJ REPUBLIKI LUDOWEJ (STRZAŁKOWO – KALISZ – SZCZYPIORNO) 1921-1922 R.

Sport, jako element obozowego życia ukraińskich żołnierzy Armii URL internowanych w Polsce, nie stanowił dotychczas przedmiotu badań naukowych ani w historiografii ukraińskiej, ani zagranicznej. Jednak pewne fakty dotyczące tego aspektu są obecne w kilku monografiach wydawanych w różnym czasie na Ukrainie i w Polsce¹. Krótka opowieść o historii rozwoju sportu w obozie Strzałkowo została przedstawiona w artykule I. Sribniaka², ale jego niewielka objętość nie pozwala na całościowe spojrzenie na ten aspekt obozowej codzienności armii ukraińskiej.

W ostatnim czasie badanie specyfiki życia sportowego internowanych żołnierzy ukraińskich w Polsce znacznie ułatwiło opublikowanie kilku dokumentów dotyczących niektórych jego przejawów w obozie w Strzałkowej. Tym samym w szczególności aktywność sportowa obozowiczów stała się bardziej widoczna po wydaniu albumu, który zawierał trzy zdjęcia obozowych sportowców³. Wśród dokumentów zgromadzonych przez W. Morentza w zbiorze *Armia za kratkami* znajdują się również programy dwóch imprez sportowych we wspomnianym obozie⁴.

¹ Z. Karpus, *Jeńcy i internowani rosyjscy i ukraińscy na terenie Polski w latach 1918-1924*, Toruń 1997; I. Sribniak, *Обеззброєна, але нескорена. Інтернована Армія УНР у таборях Польщі й Румунії (1921-1924 рр.)*, Київ-Філадельфія 1997; М. І. Павленко, *Українські військовополонені й інтерновані у таборях Польщі, Чехословаччини та Румунії: ставлення влади і умов перебування (1919-1924 рр.)*, Київ 1999; E. Wiszka, *Emigracja ukraińska w Polsce 1920-1939*, Toruń 2004; J. J. Bruski, *Petlurowcy. Centrum Państwowe Ukraińskiej Republiki Ludowej na wychodźstwie (1919-1924)*, Kraków 2000.

² I. Sribniak, *Національно-патріотична та спортивно-оздоровча мобілізація воєнців у таборі інтернованих Військ УНР Стіалково (Польща) у 1921-1922 рр. Форми і методи, „Ідеологія і політика”* 2018, nr 2, s. 131-146.

³ В. Czerniak, R. M. Czerniak, *Obóz jeńców wojennych i internowanych pod Strzałkowem 1914-1918, 1919-1924*, Strzałkowo 2013.

⁴ *Армія за дротами. Збірка документів*, Редактор-упорядник В. Моренець, Кам'янець-Подільський 2018, s. 352, 354.

Do opracowania tego artykułu wykorzystano materiały Centralnego Archiwum Państwowego Wyższych Władz i Administracji Ukrainy (CDAVO Ukrainy), a także materiały prasy obozowej, m.in.: czasopism „Nasza Zoria” i „Promiń” (oba – Łańcut-Strzałkowo, Polska), magazynu „Sportsman” (Strzałkowo), gazety „Ukraiński trębacz” (Szczypiorno, Polska).

W listopadzie 1920 r. pod naciskiem wojsk bolszewickich Armia URL została zmuszona do wycofania się na ziemie polskie, po czym jej skład osobowy został internowany w kilku obozach: Pikulice, Łańcut, Wadowice, Częstochowa, Aleksandrów, Piotrków, Kalisz (pod koniec 1921 r. ukraińscy żołnierzy przebywali tylko w Strzałkowie, Szczypiornie i Kaliszu). W porozumieniu z władzami polskimi jednostki i formacje ukraińskie miały zachować swoją wewnętrzną strukturę i podlegać władzy dowódców i przełożonych. Rząd URL, który opuścił Ukrainę z wojskiem, tymczasowo stacjonował w Tarnowie w celu zorganizowania walki zbrojnej z Rosją Sowiecką. Wobec tego wszystkie sztaby i jednostki internowanej Armii Ukraińskiej Republiki Ludowej musiały być całkowicie zachowane, bo tylko na bazie zahartowanej w bojach armii narodowej można było liczyć na wyzwolenie Ukrainy od bolszewizmu. W trudnych okolicznościach internowania niezwykle ważne było stworzenie warunków do podwyższenia morale wojska ukraińskiego, wypełniając jego życie w obozach treścią konstruktywną. Jednym ze skutecznych czynników w osiągnięciu tego celu był sport.

Pierwsze próby zorganizowania życia sportowego w obozie podjęli członkowie sekcji sportowych zimą 1921 r. Jednak dopiero z nadejściem wiosny życie sportowe internowanych w obozach stało się bardziej zróżnicowane i intensywne. Jak wspominał jeden z organizatorów życia kulturalno-oświatowego w kaliskim obozie kpt. I. Honczarenko, obozowiczów

wkrótce zmęczyło życie w internowaniu, z jego monotonią, leżeniem na brudnych przyczach i obgryzaniem obrzydliwych spraw politycznych. Kiedy tylko przygrzało [...] wiosenne słońce, roztopił się śnieg [...], zawodnicy wyśliznęli się z przycz, wyprostowali wycieńczeni zimowym leżakiem członki i zaczęli się zastanawiać, czym wypełnić 24 godziny na dobę, które mieli do dyspozycji. Odczuwali pilną potrzebę ruchu, a jedynym możliwym sposobem jej zaspokojenia był sport. Natychmiast „niewielka inicjująca grupa sportowców, nie tracąc czasu, przystąpiła do pracy organizacyjnej” i mimo wszystkich niesprzyjających okoliczności w obozie powstał „Oficerski Klub Sportowy 2. Wołyńskiej Dywizji Strzelców”, którego członkowie rozpoczęli regularne ćwiczenia w maju 1921 r.⁵

W tym samym czasie rozpoczął swoją działalność klub sportowy (składający się z 36 członków) 3. Żelaznej Dywizji Strzelców, na potrzeby którego przygotowano salę gimnastyczną. Na koszt filii obozowej YMCA zakupiono dla jej członków stroje sportowe i cały niezbędny sprzęt do lekkiej atletyki i podnoszenia ciężarów. Umożliwiło to zorganizowanie treningu swobodnego, podnoszenia ciężarów, niektórych rodzajów ćwiczeń gimnastycznych oraz francuskich zapasów. To z kolei umożliwiło uruchomienie festiwalu sportowych oraz obozowych mistrzostw i zawodów. Grupa organizowała także „różne rozrywki” dla Kozaków, starając się w ten sposób przyciągnąć ich do sportu⁶.

⁵ [I.] Гончаренко, *Огляд спортового минулого таб[ору] Калиш*, „Спортсмен” 1922. Ч. 4-5 (липень-серпень), s. 4.

⁶ Центральний державний архів вищих органів влади і управління України (dalej: ЦДАВО України), ф. 3525, оп.1, спр.1, арк. 3зв., 13 зв.

W tym samym czasie w Kaliszu utworzono drużynę piłkarską i Szkołę Gimnastyki i Szermierki 3. Żelaznej Dywizji oraz odbyły się Mistrzostwa w zapasach francuskich (sędzią był zawodowy zapaśnik Orłów). Jego uczestnicy kilkakrotnie wyjeżdżali poza obóz, aby zademonstrować swoje umiejętności mieszkańcom okolicznych polskich miast⁷.

Dzięki wspólnym wysiłkom wszystkich sportowców obozowych, przy wsparciu wydziałowych oddziałów kulturalno-oświatowych i YMCA, możliwe stało się przygotowanie trzech obozowych zawodów sportowych w okresie maj-lipiec 1921 r. o dość zróżnicowanym programie. Pierwsze z nich odbyły się 2 maja br., a publiczność zapoznała się z gimnastyką, szermierką, lekką atletyką („skokami w dal”, „rzutem oszczepem i dyskiem” itp.), podnoszeniem ciężarów („podnoszenie ciężarów”), zawodami w zapasach („angielski boks”). Olimpiada zakończyła się występami uczniów szkoły tańca narodowego W. Awramenka⁸. Gościem honorowym tej Olimpiady był Naczelny Ataman Oddziałów URL S. Petlura, który w tym czasie odwiedził Kalisz. Z okazji jego kolejnej wizyty w obozie (21 lipca 1921 r., według innych źródeł 22-24 lipca) wśród różnych imprez i uroczystości w Kaliszu odbyły się także zawody sportowe⁹.

Reprezentacja obozowych piłkarzy trzykrotnie spotkała się z lokalnymi polskimi drużynami (z reprezentacją Kalisza i klubem „Prosna”), często ściągano najlepszych ukraińskich piłkarzy do udziału w towarzyskich meczach pomiędzy polskimi klubami. Piłkarzom nie ustępowali obozowi siatkarze: drużyna seniorskiego klubu sportowego spotkała się na wyjeździe z łódzkimi sportowcami (z łącznym wynikiem 45:34 na ich korzyść)¹⁰. Ta gra zakończyła sezon sportowy 1921 r. w Kaliszu (w plenerze), ponieważ wraz z nadejściem deszczu i zimna treningi odbywały się tylko na sali gimnastycznej.

Szczególnie aktywne życie sportowe rozwijało się w obozie Strzałkowo, do którego na przełomie lipca i sierpnia 1921 r. przesiedlano żołnierzy ukraińskich. Od samego początku dużą popularnością wśród obozowiczów cieszył się sport (zwłaszcza piłka nożna), który nie wymagał żadnych znacznych kosztów i specjalnych środków na jego przygotowanie. 31 lipca 1921 r. w polskim mieście Słupcy, niedaleko obozu, odbył się mecz piłki nożnej pomiędzy 1. ukraińskim składem obozowym a miejscową drużyną polskich studentów. Jak wynika z artykułu opublikowanego w obozowym magazynie, polscy piłkarze zdominowali pierwszą połowę i zdołali ją zakończyć na swoją korzyść (2:1). W drugiej połowie meczu „inicjatywa przeszła na stronę Ukraińców i tylko dzięki dobremu polskiemu bramkarzowi, który powstrzymał do 20 strzałów” na bramkę, całe spotkanie zakończyło się remisem (2:2). W tym samym czasie nieznany dziennikarz zwrócił uwagę na zręczną grę ukraińskiej drużyny, a w szczególności piłkarzy S. Nagnybydy, Krutykowa i Kozuchińskiego, dzięki którym w drugiej połowie udało się wyrównać wynik. Kapitan Hazdiacki (kapitan 2. reprezentacji Ukrainy) przejął obowiązki sędziego tego meczu¹¹.

Sportowcy obozowi rozgrywali także mecze wyjazdowe – jeden z nich odbył się 19 sierpnia 1921 r. w obozie internowania w Toruniu, gdzie spotkała się reprezentacja Strzałkowa i miejscowa obozowa „drużyna”. Mecz zakończył się na korzyść gospodarzy 2:1.

⁷ [I.] Гончаренко, *Огляд спортового...*, s. 4-5.

⁸ ЦДАВО України, ф. 3525, оп. 1, спр. 15, арк. 1.

⁹ В. Левицький, *В «союзницьких» таборях для полонених та інтернованих*, „Свобода. Джерсі-сіті” 1934, 6 жовтня, Ч. 234, s. 2.

¹⁰ [I.] Гончаренко, *Огляд спортового...*, s. 5.

¹¹ Спорт, „Промінь” 1921, 1 серпня, Ч. 11 (посторінкова пагінація відсутня).

Gazeta zauważyła, że „gra po obu stronach była dobra”, a zawodnicy „wyszkoleni”. Sam mecz stał się możliwy dzięki pomocy filii obozowej YMCA w Toruniu, której sztab potraktował ukraińskich piłkarzy „szczerze i życzliwie”¹².

Należy podkreślić, że intensywny rozwój sportu w obozie w Strzałkowie był możliwy dzięki kompleksowej pomocy finansowej wspomnianego oddziału, który zadbał o budowę sali gimnastycznej, a także zakup nowego sprzętu sportowego dla obozowiczów¹³. Ponadto YMCA brała udział w różnych imprezach obozowych, w szczególności – 28 sierpnia 1921 r. zorganizowała w obozie „Dzień zabaw kozackich”, którego program zawierał oprócz zabawy „z chórem, pieśniami, recytacjami, humorem i tańcami z udziałem pań” – zabawy sportowe¹⁴. Z pomocą YMCA pod koniec sierpnia br. odbył się turniej szachowy, w którym wzięło udział 11 obozowiczów. Dla zwycięzców ustalono nagrody (płaszcz, bieliznę, tytoń), które zdobyli odpowiednio A. Medwedkiw, S. Czerniawski, S. Taran¹⁵.

Jesienią 1921 r. YMCA (przewodniczący – attaché Siergiejewski i „szef sportu” YMCA w Strzałkowie NT Małyszyn) nadal udzielała znaczącej pomocy w organizowaniu rozgrywek piłkarskich w obozie Strzałkowo i angażowała się finansowo w wyjazdowe mecze ukraińskich piłkarzy¹⁶. Dzięki temu drużyna piłkarska YMCA obozu Strzałkowo miała okazję wziąć udział w sportowym święcie 18. Pułku Polskiego w Konowie (2 października)¹⁷.

Jednak jednym z najważniejszych osiągnięć YMCA było utworzenie we wrześniu 1921 r. „gimnazjum sportowego”, do którego uczęszczało łącznie ok. 400 obozowiczów, w tym kobiety (te ostatnie utworzyły własny, 25-osobowy zespół). Podyktowane to było przede wszystkim przeznaczeniem na potrzeby gimnazjum jednego z baraków obozowych, który został wyposażony w salę gimnastyczną z niezbędnym sprzętem do różnych ćwiczeń. Wrażenie na obozowiczach zrobiło również to, że gimnazjum pracowało po dwanaście godzin dziennie (od 10:00 do 20:00), a do jego kadry powołano instruktorów spośród doświadczonych sportowców, z pomocą których internowani mogli wybierać zajęcia sportowe według ich upodobań. Gimnazjum oferowało bardzo reprezentatywny zakres dyscyplin sportowych: lekka atletyka i podnoszenie ciężarów, gimnastyka „na przyrządach”, freestyle, zapasy francuskie i amerykańskie, boks, tenis, szermierka, baseball, siatkówka, piłka nożna, koszykówka i inne¹⁸.

Zasługi YMCA w pielęgnowaniu sportów obozowych zostały podkreślone przez obozowiczów w kilku artykułach w prasie obozowej. Tak więc w szczególności, zdaniem kapitana Rachima, sport stał się bardzo popularny w obozie wśród internowanych tylko dzięki silnemu wsparciu organizacyjnemu i finansowemu tej organizacji. W połowie października 1921 r. w obozie były trzy drużyny piłkarskie, z których jedna rozegrała cztery mecze wyjazdowe. Ponadto w Strzałkowie rywalizowały trzy drużyny siatkarskie i dwie koszykarskie, a ich spotkania (oraz mecze piłkarskie) zgromadziły znaczną liczbę widzów. Istotny dla rozwoju sportu był fakt, że w obozie szkolono instruktorów różnych

¹² „Промінь”, 1921. 4 вересня, Ч. 16 (посторінкова пагінація відсутня).

¹³ *Праця таборового культу[урно]-просв[ітнього] відділу*, „Наша зоря” 1921, Ч. 15, 1 вересня, s. 19.

¹⁴ *День розваги козака*, „Наша зоря” 1921, Ч. 15, 1 вересня, s. 19.

¹⁵ *Спорт*, „Наша зоря” 1921, Ч. 15, 1 вересня, s. 20.

¹⁶ „Наша зоря” 1921, Ч. 16-17, 30 вересня (форзац).

¹⁷ *Спорт*, „Промінь” 1921, 9 жовтня, Ч. 20 (посторінкова пагінація відсутня).

¹⁸ *Спортивне життя табору Стржалків*, „Українська Трибуна” 1921, 21 грудня, Ч. 191, s. 3.

dyscyplin sportowych, co przejął również obozowy oddział YMCA, który według autora artykułu musiał „wrażać serdeczną wdzięczność” za stałe wspieranie „codzienności oficerów i kozaków”¹⁹.

Jednocześnie autor wyraził ubolewanie, że ukraińskie dowództwo grupy internowania w Strzałkowie nie przywiązuje należytej wagi do sportu, postrzegając go jako „dodatkową rozrywkę dla dzieci”, a piłkę nożną jako „niepotrzebne zabawy”, które fizycznie wyczerpują wojsko. Zwrócił też uwagę na inne czynniki, które utrudniały rozwój sportu w obozie. Obejmowały one nieregularne treningi spowodowane brakiem zainteresowania niektórymi sportami, niedostateczną ilością tłuszczu w diecie obozowej internowanych oraz zużyciem (lub jego brakiem) u niektórych obozowiczów ubioru sportowego²⁰.

Nadejście zima początkowo miało niewielki wpływ na życie sportowe żołnierzy, którzy aktywnie wykorzystywali na własne potrzeby wspomnianą już siłownię („Dom Sportu” lub „Gimnazjum”) z „dużą salą gimnastyczną z dużą ilością sprzętu gimnastycznego”²¹. Ale moralne zmęczenie rocznym pobytem w obozach pokazało swoje oznaki – rosnąca liczba „licealistów” wraz z nadejściem zimy odmówiła wizyty na siłowni i uprawiania sportu, nie mając wystarczającej energii i siły. Jednak niektórzy zmotywowani sportowcy nadal pozostawali wierni temu sportowi, od czasu do czasu organizując różne publiczne imprezy sportowe. W szczególności 8 stycznia 1922 r. przy wsparciu YMCA odbyła się impreza sportowa, której program obejmował występy gimnastyków, zapasników, bokserów, ciężarowców, a także zawody. Widzowie mieli okazję docenić umiejętności obozowych gimnastyków, którzy zaproponowali im budowę żywych „piramid”²². 6 marca 1922 r. w obecności licznie zgromadzonej publiczności otwarto „Mistrzostwa w zapasach francuskich”, a 22 sportowców (waga lekka, średnia i ciężka) wzięło z tej okazji udział w „paradzie zapasników”. Poprzedziły ją występy orkiestry dętej pod batutą pułkownika Zacharczuka, a zakończyły pokazem filmów „Za szczęście ojczyzny” oraz „Zabawy i igrzyska kowbojskie”²³.

YMCA pomogła w propagowaniu sportu wśród obozowiczów w inny sposób – zapewniając w pierwszej połowie 1922 r. wydawanie miesięcznika „Sportowiec” (w sumie pięć numerów). Pismo pozycjonuje się jako „apolityczne pismo Stowarzyszenia Internowanych Sportowców Obozów Polskich”, przeznaczone do publikowania różnych – ale koniecznie związanych ze sportem – materiałów, m.in. informacje o wakacjach sportowych w Strzałkowie i innych obozach internowania, recenzje, wiadomości z życia sportowego na świecie, korespondencja z czytelnikami. Ze względu na to, że pismo było przeznaczone także dla internowanych żołnierzy rosyjskich (przetrzymany w Strzałkowie oddzielnie od Ukraińców), publikowało również artykuły w języku rosyjskim, ale zdecydowana większość tekstów nadal ukazywała się w języku ukraińskim²⁴.

Jeden z numerów tego pisma (nr 4/5) zawierał szczegółowy opis wydarzeń sportowych w obozie Strzałkowie, które miały miejsce w ciągu dwóch letnich miesięcy (lipiec i sierpień 1922 r.). W tym czasie uwaga obozowiczów skupiła się na festynie sportowym w Słupcy, na który zaproszono ukraińskich sportowców. Jej organizatorem był Miejski

¹⁹ Рахим (сотник). *Спорт в таборі*, „Промінь” 1921, 16 жовтня, Ч. 21, s. 29-30.

²⁰ Tamże.

²¹ П'єро, *Життя табору*, „Наша зоря” 1921, Ч. 18-20, 31 грудня, s. 30.

²² *Армія за дротами...*, s. 352.

²³ Tamże, s. 354.

²⁴ E. Wiszka, *Prasa emigracji ukraińskiej w Polsce 1920-1939*, Toruń 2001, s. 213-214.

Klub Sportowy „Rozwój” oraz obozowy oddział YMCA. 9 lipca ukraińscy sportowcy (pod flagą amerykańską) w sposób zorganizowany przybyli na stadion – boisko do piłki nożnej w Słupcy – w towarzystwie orkiestry dętej i członków polskiego klubu sportowego. Program zawodów obejmował dwa mecze siatkówki, zawody w pchnięciu „kulą”, biegach na 100 metrów, w szermierce (walka pokazowa na espadronach najlepszych szermierzy obozu – Tereszczenko i Bałanowskiego), boks, podnoszenie ciężarów, zapasy francuskie, skok o tyczce, bieg przez płotki. Ćwiczenia sportowe zrobiły na widzach „niezwykle dobre” wrażenie, podobnie jak zawodnicy, których po wakacjach zaproszono na przyjacielską „przekąskę”²⁵.

W lipcu 1922 r. odbyło się pięć meczów piłki nożnej pomiędzy drużynami obozowymi (reprezentacja YMCA, drużyna Bałachowa, w skład której wchodził internowani żołnierze białoruscy, drużyna narodowa Rosji), które od czasu do czasu rywalizowały z polskimi sportowcami z klubu piłkarskiego w Słupcy²⁶. Nie mniej intensywnie rozwijała się piłka siatkowa w Strzałkowie: w czerwcu 1922 r. w obozie odbyły się nawet mistrzostwa w tym sporcie, w których rywalizowało kilka drużyn ukraińskich. Nagrody zdobyły drużyny Chersonszczan, Nalewajkiwców i Respublikan (nazwy drużyn pochodzą od nazw formacji wojskowych Armii URL, do których należeli siatkarze). W lipcu kontynuowano rozgrywki siatkówki, a pod nieobecność „Chersonszczan” (pojechał do obozu w Szczypiornie) zwycięzcą została drużyna „Nalewajkiwców”, która zwyciężyła nad pozostałymi drużynami, m.in. „Rodzina I”, „Rodzina II”, „Połtawa”, „Mazepa Staff”, „Y.S.A.” i „Y.M.C.A.”²⁷.

Bardzo popularny wśród obozowiczów był „tenis ziemny” (polowy lub duży tenis, z angielskiego „lawn” – trawnik). Obóz miał własnego instruktora w tym sporcie, którego staraniem (przy pomocy YMCA) udostępniono kort tenisowy, na którym gra rozpoczynała się o godzinie 5-6 rano. Harmonogram rozgrywek tenisowych był ustalany codziennie i wszyscy musieli się wcześniej zarejestrować, aby móc korzystać z kortu. Wszyscy tenisiści obozowi zostali podzieleni na dwie klasy (w zależności od poziomu umiejętności) i regularnie spotykali się ze sobą. Kobiety, które były w obozie, również lubiły grać w tenisa, a jedna z tenisistek (Zinewyc) nie ustępowała w grze zawodnikom płci męskiej²⁸.

W centrum obozowej społeczności zawsze była walka francuska, którą ponownie promowała obozowa filia YMCA. Każdy, kto chciał uprawiać ten sport, miał doświadczonych trenerów (zapaśników z doświadczeniem), pod których opieką poznawali podstawy tej dyscypliny. 23 lipca 1922 r. w Teatrze Obozowym odbyło się uroczyste otwarcie mistrzostw w zapasach francuskich, podczas których „widzowie byli zadowoleni z obejrzenia kilku par interesujących, zróżnicowanych zapasów”. Intrygi wydarzeniu dodawał fakt, że „na prośbę arbitra ktoś opuścił publiczność i zadeklarował chęć walki pod czarną maską”. Po pokazie różnych technik zapaśniczych (rosyjsko-szwajcarskie, cygańskie, wolnoamerykańskie, tureckie, ukraińskie, estońskie, tatarskie, kaukaskie, fińskie) przyszła kolej na zapaśników francuskich. Para Aksonow-Popsujko zademonstrowała swoje umiejętności i prawie taki sam poziom opanowania technik zapaśniczych.

²⁵ *Спортове свято в м. Слупцях*, „Спортсмен” 1922, Ч. 4-5 (липень-серпень), s. 7-8.

²⁶ *Футбол. Матчі та тренінги таб[ора]* Стрілкова, „Спортсмен” 1922, Ч. 4-5 (липень-серпень), s. 10-11.

²⁷ *Волей-бол. Таб[ір]* Стрілків, „Спортсмен” 1922, Ч. 4-5 (липень-серпень), s. 11-12.

²⁸ *Лавн-теніс. Таб[ір]* Стрілків, „Спортсмен” 1922, Ч. 4-5 (липень-серпень), s. 13.

Dzień zawodów zakończyła walka pomiędzy Czarną Maską a ukraińskim zapaśnikiem Karpenią, którego powołał na pojedynek. Karpenia zdołał doprowadzić ten pojedynek do zwycięstwa, po czym z jego odpowiednika zdjęto maskę (oponentem był Nabokov – z rosyjskiej części obozu)²⁹.

Zainteresowanie obozowiczów uprawianiem sportu w obozie Strzałkowo było tak znaczące i inspirujące, że „nawet polscy żołnierze straży obozowej prowadzili treningi na siłowni niemal codziennie, w wolnym czasie”. Szczególną popularnością cieszyły się wśród nich gimnastyka, zapasy i szermierka, a do współpracy z nimi wyznaczono instruktorów ukraińskich (Legin, Charczenko, Krutikow). W celu wsparcia zainteresowania sportem mieszkańców Polski, YMCA przekazała różnorodny sprzęt sportowy czterem klubom sportowym w Słupcy oraz 68. Pułkowi Piechoty Wojska Polskiego we Wrześni³⁰.

Pomoc organizacyjna i materialna YMCA umożliwiła rozwój życia sportowego w obozie Szczypiorno, gdzie wiosną 1922 r. rozpoczął działalność klub sportowy. Oprócz prowadzenia własnych szkoleń, jej członkowie brali udział w organizacji wypoczynku sportowego dla uczniów Szkoły Ukraińskich Plastunów (działali przy wsparciu YMCA). Dla nich obóz stworzył wszelkie warunki do uprawiania sportu (piłka nożna, siatkówka, koszykówka; w mniejszym stopniu boks). Ich napięty grafik obejmował godziny (16.00-17.00) przeznaczone na sport³¹.

Z okazji zakończenia kolejnego roku szkolnego przez uczniów Szkoły, w dniu 4 lipca 1922 r. w obozie odbyło się święto sportowe, którego program składał się z dwóch oddziałów. W pierwszym z nich swoje umiejętności sportowe zademonstrowali plastunowie, którzy przy akompaniamencie orkiestry dętej wykonali cztery ćwiczenia w szwedzkiej gimnastyce. Po krótkiej przerwie dwie drużyny z drużyny Plastu rozegrały towarzyski mecz w koszykówkę, a „gra toczyła się według wszelkich zasad – w dobrym tempie, z zapałem, z właściwym podaniem piłki”. Reszta Plastunów ćwiczyła w tym samym czasie siatkówkę, aż wreszcie uczniowie Szkoły zaprezentowali publiczności tzw. „Piramidy”. „Uważne podejście do sportu i dyscypliny” Plastunów dało autorowi artykułu powód do przypuszczenia, że w niedalekiej przyszłości chłopcy skończą szkołę jako „dobrzy sportowcy”. W ramach drugiej części święta odbyły się mecze siatkówki i piłki nożnej pomiędzy reprezentacjami Szczypiorna i Kalisza³².

Oba obozy były ze sobą ściśle powiązane ze względu na bliskość terytorialną, więc spotkania pomiędzy zespołami sportowców z obu obozów były wspólne. Sportowcy z obozu kaliskiego mieli wszelkie możliwości wypowiedzania się na polu sportowym, a dowództwo grupy internowanych tego obozu zawsze szło im na rękę. Dzięki temu, a także przy wsparciu kaliskiego oddziału YMCA, w obozie powstało Towarzystwo Sportowo-Gimnastyczne „Sokół obozu Kalisz”³³. Jego członkowie aktywnie uczestniczyli w obchodach wszystkich ważnych wydarzeń obozowych, w tym świąt dywizyjnych.

W dniach 4-5 czerwca 1922 r. 3. Żelazna Dywizja obchodziła kolejną rocznicę powstania, z okazji której przygotowano obszerny program i odbyła się olimpiada

²⁹ *Французька боротьба. Таб[ір] Стрілків*, „Спортсмен” 1922, Ч. 4-5 (липень-серпень), s. 14-15.

³⁰ *Популярність спорту в таб[орі] Стрілкові*, „Спортсмен” 1922, Ч. 4-5 (липень-серпень), s. 14-15.

³¹ *Гама, Школа Українських Пластунів*, „Український Сурмач” 1923, 6 травня, Ч. 51-52, s. 8-9.

³² [I.] Гордієнко, *Спортове свято в Щепіорно*, „Спортсмен” 1922, Ч. 4-5 (липень-серпень), s. 9.

³³ ЦДАВО України, ф. 3947, оп. 1, спр. 18, арк. 38а.

sportowa³⁴. Jak donosi pismo „Sportowiec”, pierwszego dnia odbyły się demonstracje żołnierzy 3. Pułku Kawalerii w ćwiczeniach z bronią białą („szermierka na floretach i espadronach”) oraz członków nowo powstałego klubu sportowego „Sokół”, którzy startowali w pięcioboju. Gimnastycy obozowi zaproponowali publiczności bezpłatne ćwiczenia gimnastyczne³⁵.

Następnego dnia w ramach święta odbyły się „swobodne przemieszczania się” żołnierzy 3. Pułku Ułanów, a także szermierka, „gimnastyka na przyrządach”, lekka atletyka („pchnięcie kulą”, „skoki w dal i w górę”, bieg na 100 metrów) – wszystko to wykonane przez członków wspomnianego stowarzyszenia „Sokół”. Grupa wagi ciężkiej pod kierownictwem Simakowicza zaprezentowała „ćwiczenia siłowe” i kilka walk we francuskich zapasach. Po występach odbyły się dwa mecze – siatkówki (Kalisz – Szczypiorno) i piłki nożnej (Kalisz – Strzałkowo)³⁶.

Sportowe życie obozowiczów toczyło się bardzo intensywnie do początku jesiennej deszczowej pogody, po której obozowi zawodnicy kontynuowali treningi na siłowniach. W ciągu miesiąca (4 grudnia 1922 – 4 stycznia 1923) na imprezie YMCA odbył się turniej szachowy w obozie Szczypiorno, którego zwycięzcy otrzymali nagrody pieniężne. Było to możliwe dzięki pomocy finansowej (90 tys. mp) profesora Uniwersytetu Oksfordzkiego Winogradowa i Anglika Lewisa. Kwota ta została przesłana za pośrednictwem obozowego oddziału BCR (British Refugee Committee). Z tej kwoty zwycięzca turnieju (szachista Gladilin) otrzymał 30 tysięcy MP, resztę pieniędzy rozdano szachistom, którzy zajęli 2-4 miejsca. Gazeta obozowa opublikowała również zapis najlepszej imprezy, w której wygrał Gladilin. Otrzymał za to nagrodę specjalną (2 tys. MP), którą ustanowił generał M. Bezruczko. Najważniejsze jednak było to, że „rywalizacja była dość żywa, pokazując znaczny postęp w rozwoju szachów”³⁷.

Na początku 1923 r. filie obozowe YMCA nadal zaopatrywały sportowców we wszystko, czego potrzebowali, więc można było liczyć na kolejny wzrost aktywności sportowej internowanej armii w nowym sezonie. Niestety tak się nie stało, gdyż YMCA wkrótce ogłosiła zaprzestanie działalności w obozach (od marca 1923 r.), pozostawiając do pełnej dyspozycji obozowiczów wszystkie sale gimnastyczne wraz z zakupionym wcześniej sprzętem sportowym.

W tej sytuacji – dla poparcia klubu szachowego – 9 kwietnia 1923 r. na terenie Gminy Oficerskiej 6. Dywizji odbyła się loteria, w której wzięły udział kobiety oraz kierownicy obozowych klubów sportowych IV i VI Pododziały i wszelkie zyski miały na celu promowanie szachów wśród internowanych³⁸. Grupa starała się samodzielnie zarabiać, tworząc sekcję artystyczną (przewodniczący Butowyc), która sprzedawała obrazy obozowych artystów³⁹.

Tak więc od samego początku internowania wojska w obozach sport zajmował ważne miejsce w jego codziennym życiu. Wynikało to z chęci większości internowanych do konstruktywnego wykorzystania wolnego czasu, a nie mniej ważna była ich chęć

³⁴ Tamże, ф. 3947, оп. 1, спр. 18, арк. 15-16, 34-34а.

³⁵ А. Кор-ський, *Спортове свято в таб[орі] Калию*, „Спортсмен” 1922, Ч. 4-5 (липень-серпень), s. 6.

³⁶ ЦДАВО України, ф. 3947, оп. 1, спр. 18, арк. 15-16, 34-34а.

³⁷ С. Мазарюк, *Шахи*, „Український Сурмач” 1923, 28 січня, Ч. 44, s. 8.

³⁸ *Лист до редакції*, „Український Сурмач” 1923, 29 квітня, Ч. 50, s. 8.

³⁹ *Листи до редакції*, „Український Сурмач” 1923, 6 травня, Ч. 51-52, s. 16.

poprawienia kondycji fizycznej, aby mieć więcej sił do przezwyciężenia obozowych kłopotów. Jednocześnie szczególnie popularne były rodzaje gier, w których udział pozwalał ustabilizować stan emocjonalny armii, zmuszanej do spędzania dużej ilości czasu w odosobnieniu w obozie. Na początku 1921 r. pierwszymi „jaskółkami” sportowymi w obozach – biorąc pod uwagę ich demokrację – były piłka nożna, lekkoatletyka i gimnastyka, a także szachy, ale wkrótce uzupełniono je o gry zespołowe (siatkówka, koszykówka, tenis, krokiet itp.) i siłowe (francuskie zapasy, boks, podnoszenie ciężarów).

Dzięki pomyślnemu rozwojowi w obozach internowanych żołnierzy ukraińskich w latach 1921-1922, sport wiele zawdzięczał przede wszystkim pomocy materialnej i organizacyjnej oddziałów obozowych YMCA, które zajmowały się remontami i wyposażeniem sal gimnastycznych, a także zakupiły niezbędny sprzęt sportowy. Dzięki sponsoringowi YMCA możliwy stał się zakup strojów sportowych dla sportowców obozowych, organizowanie wydawania magazynu „Sportowiec”, przyciąganie na obozy instruktorów różnych dyscyplin sportowych, a także przeprowadzanie meczów wyjazdowych (pozaobozowych) oraz zawodów. To ostatnie miało ogromne znaczenie dla zbliżenia obywateli polskich i społeczności obozowej, ułatwiając Ukraińcom proces adaptacji do dalszego pobytu w Polsce jako emigracji politycznej.

*Fot. 1. Zajęcia ruchowe w obozie w Strzałkowie (1922)
Źródło: Muzeum Regionalne w Słupcy.*

Fot. 2. Drużyną sportową w obozie w Strzałkowie z trenerem (1922)
 Źródło: Muzeum Regionalne w Słupcy.

Fot. 3. Strona tytułowa gazetki obozowej „Sportsmen”
 Źródło: Spuścizna po Aleksandrze Kolańczuku.

SPORT W OBOZOWEJ CODZIENNOŚCI INTERNOWANYCH ŻOŁNIERZY
ARMII UKRAIŃSKIEJ REPUBLIKI LUDOWEJ
(STRZAŁKOWO – KALISZ – SZCZYPIORNO) 1921-1922 R.

Słowa kluczowe: sport, Szczypiorno, Strzałkowo, Armia Ukraińskiej Republiki Ludowej, internowanie

Przebywający w obozach internowania w Strzałkowie czy Szczypiornie żołnierze Armii Ukraińskiej Republiki Ludowej starali się w jakiś sposób gospodarować swoim czasem. Jednym ze sposobów wypełniania poszczególnych dni była aktywność sportowa, i to różnorodna – szachy, piłka nożna, siatkówka. Prowadzone rozgrywki nie miały tylko charakteru wewnątrzobozowego, ale zdarzały się zmagania sportowe z okolicznymi, polskimi drużynami, jak chociażby ze Słupcy. Artykuł oparty jest przede wszystkim o źródła archiwalne, a także prasę, która ukazywała się w obozach internowania w Szczypiornie i Strzałkowie.

SPORT IN THE EVERYDAY LIFE OF THE INTERNED SOLDIERS OF THE UKRAIN
REPUBLIC (KALISZ – SZCZYPIORNO) 1921-1922

Keywords: sport, Szczypiorno, Army of the Ukrainian People's Republic, internment

Soldiers of the Army of the Ukrainian People's Republic, who were in internment camps in Strzałków or Szczypiorno, tried to manage their time in some way. One of the ways to fill the individual days was sporting activity, and that varied – chess, football, volleyball. The competitions were not only in the camp, but there were also sports matches with the surrounding Polish teams, e. g. from Słupca. The article is based mainly on archival sources and on the press published in the detention camps Szczypiorno and Strzałków.

Bibliografia:

Źródła:

Центральний державний архів вищих органів влади і управління України ф. 3525

Prasa:

- „Наша зоря” – 1921
- „Промінь” – 1921
- „Свобода. Джерсі-сіті” – 1934
- „Спортсмен” – 1922
- „Українська Трибуна” – 1921
- „Український Сурмач” – 1923

Opracowania:

Bruski J. J. (2000), *Petlurowcy. Centrum Państwowe Ukraińskiej Republiki Ludowej na wychodźstwie (1919-1924)*, Kraków

Czerniak B., Czerniak R. M. (2013), *Obóz jeńców wojennych i internowanych pod Strzałkowem 1914-1918, 1919-1924*, Strzałkowo

Karpus Z. (1997), *Jeńcy i internowani rosyjscy i ukraińscy na terenie Polski w latach 1918-1924*, Toruń

Wiszka E. (2004), *Emigracja ukraińska w Polsce 1920-1939*, Toruń

Wiszka E. (2001), *Prasa emigracji ukraińskiej w Polsce 1920-1939*, Toruń

Армія за дротами. Збірка документів (2018), Редактор-упорядник В. Моренець, Кам'янець-Подільський

Павленко М. І. (1999), *Українські військовополонені й інтерновані у таборах Польщі, Чехословаччини та Румунії: ставлення влади і умов перебування (1919-1924 рр.)*, Київ

Срібняк І. (1997), *Обеззброєна, але нескорена. Інтернована Армія УНР у таборах Польщі й Румунії (1921-1924 рр.)*, Київ-Філадельфія

Срібняк І. (2018), *Національно-патріотична та спортивно-оздоровча мобілізація вояцтва у таборі інтернованих Військ УНР Стишалково (Польща) у 1921-1922 рр. Форми і методи, „Ідеологія і політика”, № 2*